

DOI: 10.33608/0236-1477.2020.02.55-67

УДК 821.161.2-3.09

Ніна ГЕРАСИМЕНКО, кандидат філологічних наук,
старший науковий співробітник
Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України
вул. М. Грушевського, 4, м. Київ 01001
e-mail: n-gerasimenko@ukr.net
ORCID: 0000-0003-3095-9434

НОВИЙ ГЕРОЙ СУЧАСНОЇ ВОЄННОЇ ПРОЗИ (на матеріалі книжок про Майдан та війну на Донбасі)

У статті розглянуто нові твори з карколомними сюжетами й несподіваними розв'язками, присвячені подіям Революції гідності й російсько-українській війні на Сході України. Окрім спільної теми, книжки, що вийшли друком у 2014—2018 рр., засвідчили появу нового героя — освіченого молодого чоловіка з міцною проукраїнською позицією. Зараз він зі зброєю в руках боронить на Донбасі свою Батьківщину, свій вибір і майбутнє.

Ключові слова: війна, воєнна проза, конфлікт, новий герой, перемога

У сучасній літературі з'явився великий масив творів про події Майдану 2013—2014 рр. та російсько-українську війну на Сході. Спершу цю тему репрезентували збірки нотаток у Фейсбуку, спогади безпосередніх учасників, репортажні видання, так звані зразки нон-фікшн прози. Пізніше вийшли друком художні твори, а за ними й низка змістовних оглядів літератури про АТО, зокрема І. Бондаря-Терещенка [1], О. Коцарева [12; 13], М. Петрашука [14] та інших [4; 20]. Журналісти «Громадського радіо» одними з перших порушили проблему майданно-воєнної літератури під час дискусії «Чи є в Україні свій Хемінгу-

Цитування: Герасименко Н. Новий герой сучасної воєнної прози (на матеріалі книжок про Майдан та війну на Донбасі) // Слово і Час. 2020. № 2 (710). С. 55—67. <https://doi.org/10.33608/0236-1477.2020.02.55-67>

ей? Нові книжки про війну» [28] 15 вересня 2015 р., у якій узяли участь М. Семенченко, Л. Денисенко, Г. Вдовиченко, І. Славінська, А. Бондар, Н. Сняданко. Майже одночасно з'явилися рецензії, присвячені окремим книжкам про АТО, зокрібно С. Філоненко [27], Н. Головченко [6], К. Воздвиженського [2] та ін. Однак усі ці огляди не були комплексними дослідженнями майданно-воєнної літератури, радше авторським списком творів для прочитання й осмислення швидкоплинних поточних подій.

Мета цієї статті — дослідити й систематизувати найяскравіші романи сучасних українських письменників про Майдан і російсько-українську війну на Донбасі. Передусім ідеться про «Інтернат» С. Жадана, «Аеропорт» С. Лойка, «Чорне Сонце» В. Шкляра, «Іловайськ» Є. Положія, «Укри» Б. Жолдака, «Брати» В. Іваніни, «Рокада» Г. Цимбалука, «Маріупольський процес» Г. Вдовиченко, «Ти зробив усе, що міг» Л. Орляк, «Оголений нерв», «Повернутися дощем», «Ракурс» С. Талан, «У степах під Авдіївкою» О. Вільчинського, «Позивний “Бандерас”» С. Дзюби та А. Кірсанова, «За спиною» Г. Шиян, «Східний синдром» Ю. Ілюхи, «Доця» Тамари Горіха Зерня та ін. Завдання розвідки — виокремити й проаналізувати основні концепти майданно-воєнної прози, осмислити ідеї, проблемно-тематичні пріоритети, визначити особливості нарації та стильову манеру. Загалом для дослідження залучено близько двадцяти романів сучасних авторів, персонажі яких засвідчують появу нового українця в буремні революційно-воєнні роки. Така кількість творів дає змогу розглянути типологію нових явищ, що виразилися впродовж 2014—2019 рр.

С. Жадан у романі «Інтернат» зображує народження нового українця. Пашка (ім'я перегукується з Пашком — героєм «Кляси» Павла Вольвача) — учитель української мови у пристанційному селищі, на перервах спілкується з учнями російською та всіляко намагається уникнути відповіді на уточнювальне запитання, який саме предмет він викладає. Однак із воєнним лихоліттям Пашка змінюється, уперше бере на себе відповідальність: допомагає кільком жінкам вибратися з вокзалу, забирає з інтернату небожа-епілептика, заносить пораненого бійця до лікарні й навіть трохи асистує хірургові на операції. Згодом герой усвідомлює: свої — це не ті, хто нагодує кашею (в «Інтернаті» це роблять бойовики), а ті, чий прапор зображений у твоєму паспорті (так принаймні це розуміє Пашка). Щойно Паша посміливішав, як навколо з'являються добровільні помічники, скажімо, дідусь із села, що наважився підкинути вчителя і його небожа до траси. Але всі ці морально-дидактичні елементи заховані за кадром, бо Жадан-письменник не зраджує себе, не моралізує й нікого не виховує; читач сам помічає еволюцію персонажа. Наприкінці вже зовсім хоробрий Пашка, що вертається на свою станцію, усю злість та агресію виплескує на репортера-іноземця, який вирішив пожартува-

ти: мовляв, викладати в цих краях українську — це все одно що вчити латини (себто йдеться про мертву мову). Саме це в'їдливе зауваження пробуджує в учителів і професійну, і національну гордість. Твір написано від імені жителів Донбасу, які засинають і прокидаються з одним і тим самим запитанням: «Коли все це врешті-решт закінчиться?». Вони не думають, на чиєму боці бути в цій війні. Головне для більшості, аби не стріляли, була робота і вчасно виплачували зароблене.

«Інтернат» С. Жадана — це роман про відповідальність, як пафосно б це не звучало» [2], — зазначає літературний критик К. Воздвиженський. Адже все починається з майже буденного епізоду: сестра здала хворого на епілепсію сина в інтернат, бо злякалась. Батька в хлопця немає, брат і дід не схотіли взяти відповідальність за його виховання на себе. Підліток залишається в державному закладі, аж доки по інтернату не почали бити з важкої зброї. У певному сенсі це рудимент «радянської людини», котра боїться брати на себе суспільну та національну відповідальність, не вірить у свої сили і здібності, покладаючись на месію, що виведе її у світле майбутнє. «За цією дрібною побутовою сюжетною лінією, — вважає К. Воздвиженський, — неважко побачити і всю решту магістральних суспільних конфліктів, в яких живе Донбас і вся сучасна Україна. І вибір простий: будеш усе життя тікати від відповідальності — чи все ж візьмеш на себе бодай дешицю?» [2].

У романі С. Жадана не зображено бої чи запеклі сутички, хитромудрі операції, не рвуться снаряди й не вкривають вогнем «Гради». Бойові дії тут присутні радше як історичне тло, каталізатор соціальних реакцій, що відкривають усі накопичені проблеми в окремій країні, регіоні, родині. Водночас головний герой веде найтяжчу у світі війну із самим собою, а разом із ним — тисячі таких пашок. «Інтернат» оповідає про мільйони людських доль на Сході України, і всі вони різні: місцевий «мажор» попри всі застереження йде в «ополчення» й почувается королем блокпосту, а шахтар воює в лавах ЗСУ й рятує з місцевого музею шмат вугілля з відбитком реліктової папороті.

Про пізнання себе й пробудження національної свідомості так само йдеться й у романі «Маріупольський процес» Г. Вдовиченко. У його основу лягла історія, яку авторка почула від поранених бійців у Львівському госпіталі, про кохання між так званою сепаратисткою й українським захисником, батьки котрого після загибелі сина забрали вагітну дівчину до Львова. Цікаво, що про цю історію згадує й Гаська Шиян у романі «За спиною» [23]. Героїня твору Ольга, не вступивши до вишу, живе сама із хворою бабусею і братом Вітьком; той пішов до незаконних збройних формувань, і Ольга погоджується готувати обіди для сепаратистів. Поранений Роман, зазнавши контузії, потрапляє до бойовиків у полон. Його віддають Ользі в рабство: з колодкою на нозі, щоб не втік, бранець мусять виконувати господарські роботи в обійсті дівчини. Передусім має

відремонтувати хату, яку нищить грибок. Із часом Ольга розуміє, що розмовляючи щодня з «укром», змінилася й уже інакше сприймає своє оточення й події воєнного часу. Роман полонив дівоче серце, бо не такий, як її дотеперішні знайомі. «Справа не в нашивці на рукаві, не в тому, що чужий. У чомусь іншому. Для брата та його хлопців він ворог. А для мене хто?» [3, 76] — міркує Ольга. Кульмінація твору — це Романова втеча, до якої причетна дівчина-сепаратистка. Герой повертається до своїх побратимів на передову, а Ольга вже вагітною приїжджає до Львова на гостину до Романових батьків. Саме тоді відбувається остаточне визнання помилковості свого колишнього світогляду, сформованого під впливом пропаганди місцевих і російських ЗМІ.

Герой майже всіх романів про російську-українську неоголошену війну — це активний учасник Революції гідності. З початком військового протистояння на Донбасі вчорашні активісти Майдану вирушають захищати Батьківщину на Схід України. «Ми, поки ви колупалися в носі, їхали туди безоглядно, хоч багато хто з нас не мав навіть зброї. Так, були мисливські рушниці, дехто мав пістолет, а більшість була озброєна звичайною арматурою, ми навіть серце мали одне на всіх, але дуже велике серце...» [24, 72]. Був на Майдані й герой «Братів» художник Назар Бульбенко, пізніше воював на Сході й потрапив у полон до бойовиків: «Нараз Андрій [російський офіцер, інструктор бойовиків, рідний брат Назара. — *Н. Г.*] відчуває, як заздрість і водночас гордість сплелися в ньому в один тугий клубок... Заздрість, що йому не стаєє братового стержня... І водночас проривається з потаємин душі сором'язлива гордість, що Бульбенки, зокрема, його рідний брат такої цілющої закваски. Міцнющої породи» [10, 32]. Геннадій Агафонов, герой романної дилогії С. Талан («Оголений нерв» та «Повернутися дощем»), також був поранений на Майдані, а далі пішов добровольцем до українського війська. На донецькому Майдані стояла Ельф, героїня «Доці» Тамари Горіха Зерна: «На завтра ми запланували сюрприз — розгортання гігантського прапора України. Його пошила Марія Олексіївна, шахтарська вдова, у своїй мікроскопічній квартирі на звичайній побутовій машинці. <...> Коли полотно склали на ковдрі, виявилось, що воно не проходить у двері, і його ледве винесли з під'їзду. На рекордний прапор збиралися сім'ями, з дітьми. <...> У новинах потім передали, що нас зійшлося до десяти тисяч... Знаю, що це було людське море, що ми обнімалися, тиснули руки, що голова паморочилася від полегшення. Нас було так багато, ми ось тут, всі разом, не боїмося подати голос, не боїмося заспівати свій гімн. Молоді мами і пенсіонери, студенти, глави сімейств, футбольні фанати і школярі, дядьки з села і модні донецькі «штучки» стали раптом рідними і своїми, хоч ніколи не перетиналися у минулому житті. Ми всі зробилися українцями, і несли свою Україну, як атлет несе свій олімпійський вогонь, вище неба <...>» [7, 54].

Запеклий опір українців на Донбасі став несподіванкою для росіян, котрі були поінформовані про майже цілковиту втрату боєздатності українського війська. Про воїнські звитяги наших бійців зі здивуванням розмірковує ефесбешник Мураєв: «<...> запевняли його [Мураєва. — *Н. Г.*], що за два тижні великими руками візьмуть цей край і підуть далі, до Дніпра. Крим надихав на такий оптимізм. Армії в них чортма, зброя застаріла, ще радянська, воювати не вміють і не хочуть. Але прогулянка не вдалась <...> Укропи виявилися не такими, як їх уявляли, дають такого жару, що сторопіти можна. Де і коли вони навчилися стріляти з гармат, водити танки і БМП не гірше наших, вишколених? І б'ються до останнього патрона, як озвірілі. І що їх спонукало до таких подвигів, ще ж учора лежали на печі й жували сало, а сьогодні трощать доблесну армію, аж гай шумить...» [10, 73].

У нового українського героя складні взаємини із центральною владою. Простіше кажучи, він їй не довіряє. Особливо низький рівень довіри до інститутів влади, уряду, президента, судів, Верховної Ради, політичних партій. Найдокладніше риси нового характеру українця описав В. Шкляр, змальовуючи Маляра, оповідач «Чорного Сонця»: «Кажуть, герої не вмирають, але я хотів би, дуже хотів би, щоб вони замість бути героями жили. Тут, на землі, вони потрібніші, ніж на небі. Тут є багато такого, чого без них не зробить ніхто. Нам не подобається те, що відбувається в Києві, хоча ми того Києва не бачимо. Але ми знаємо, що коли в столиці готується якась серйозна протестна акція, тут, у нас, починаються скажені обстріли. Таке враження, що хтось прямим дротом дзвонить до Путіна і просить посилити вогонь, аби відволікти увагу людей. Аби вони потерпіли, поки закінчиться війна. Ми не любимо тих, що в Києві. Ми знаємо, що до дня звільнення Маріуполя вже підписані укази про нагородження орденами “За мужність” чи якими там ще, не пам'ятаю, але наших хлопців у тому списку немає <...> Ми ж не за нагороди воюємо і навіть не знали б, що такі існують, якби їх не роздавали б тим, кого ми тут зроду не бачили <...>» [24, 99]. Із героєм В. Шкляра Маляром солідаризується оповідач роману «Вальгала-експрес» (позивний — «Воланд»), він же головний герой твору, боєць українського війська: «Так все і йде — повільно, плавно <...> Обстріли як під замовлення перемир'я. Ніхто нікуди не рухається, всі по місцях. Ми як гладіатори на арені робимо для когось шоу. В потрібні моменти нас підганяють, а коли сильно премо, то зупиняють. У противника те ж саме. Нагадує театр, виставу для когось» [11].

Новий герой уже не сподівається на державу й не перекладає на неї вину за всі свої проблеми. Він готовий брати відповідальність на себе, спершу — за своє життя, а потім — і за життя країни. За кілька років дозволяє собі кепкувати з недолугості сучасного політикуму, який досі не може осмислити процеси, що відбулися в суспільстві, і далі годує його

заялженими багаторічними штампами й кліше. Новий українець не зачарований і не розчарований у владі, навчився тверезо її оцінювати. Він уже не вірить популістам, вимагаючи простих і швидких відповідей на складні питання. Волонтер Андрій Штепа сортує політиків і всяких урядників, що миготять на екрані телевізора, на два типи — чмошників і бариг: «Якщо в чоловіка масний писок, вологі губи, тоненький голос, очиці бігають, наче і я не я, і хата не моя, то це типовий чмошник, який краде спідтишка і може залізити до тебе в кишеню. Це такий собі гібридний різновид наперсточника. А якщо лице грубе, нахраписте, щелепи широкі, якщо він бреше й оком не змигне, то це, звичайно, справдешній барига. Бариги, за Штепою, не такі підступні, як чмошники, вони відвертіші у своїх зазіханнях та апетитах. Беруть відразу багато завдяки своїм давно відпрацьованим схемам, але коливати курсом долара, різко підвищувати тарифи на комуналку, нищпорити по чужих кишенях їм запахло» [24, 56]. «Азовці» дістають заряд позитиву, коли разом зі Штепою дивляться популярну програму відомого журналіста, звісно, з коментарями Андрія: «Шустер запрошує до мікрофона товстого, але з тонким голосочком чоловічину і так, знаєте, цілком серйозно запитує в нього, чому не рухаються реформи в правоохоронних органах <...> — О, слухайте! — вигукує Штепа, потягнувши добрий ковток уманського “жигулівського”. — Зараз цей чмошник скаже, що треба міняти систему! — Потому что нада менять систему, — цілком серйозно каже товстун. — Пока ми не паменяем систему, нічево у нас не палучіцца. — Ну да! — вигукує Штепа. — Ніхто, бля, не винен, тільки система! Ні Яник не винен, ні Рижий, ні Ахметка, ні Пшонька, ні Кровосісі, ні Чикатило, ніякий поц не винен, тільки одна система. І Гнат не винуват, і Килина не винна, тільки хата винувата, що пустила на ніч Гната <...> Шустер запитує, чому досі немає ясності в газовій сфері, чому з людей луплять три шкури за газ? — О! — вигукує Штепа. Зараз цей барига скаже, що в усьому винна Юлька, яка підписала кабальну угоду <...> Давай, вали на папередніков! — Ну, ви ж знаєте, — каже бриластий чолов’яга, котрого довбнею не завалиш, — що в цю кабалу ми потрапили ще тоді, коли Юлія Володимирівна підписала <...> Ми вже далі не слухаємо, ми іржемо, як жеребці, аж пиво йде носом, і з нетерпінням чекаємо, коли мікрофон візьме наступна Штепина жертва. І вона, ця пузата жертва з вологими губами і пухкенькими щічками, нарешті отримує від Шустера запитання, дуже складне запитання, треба сказати, а саме: якою ж врешті-решт має бути ота всіма омріяна, всіма вистраждана, всіма очікувана система влади? — Прозорою! — кричить Штепа. — Система, бля, повинна бути прозорою і відкритою! — Тут є два головні критерії, — каже черевань із пухкенькими щічками. — Прозорість і відкритість... — Авжеж, система повинна бути прозора і відкрита, як горілчана вітрина, — додає Штепа. — А ти, чмо, скажи ще про європейські стандарти! — входячи в раж, кричить Андрій, і черевань

слухняно повторює: — Нам не треба винаходити велосипед, є ж європейські стандарти <...>» [24, 57].

Новий герой сучасної прози болісно реагує на проблеми культури, зокрема й мовне питання: «Україна в цьому справді унікальна країна, яких більше немає у світі. Тут націоналістами називають людей тільки за те, що вони розмовляють своєю мовою. А якщо ці самолюбці ще й хочуть, щоб із ними також говорили по-їхньому, тоді бери вище — це вже нацисти, расисти чи щонайменше фашисти» [24, 25]. Водночас герой-неофіт пишається своєю україномовністю: «Сіроманець зовсім недавно перейшов на рідну мову і думає, що правильно треба казати “неня”, бо “мама” кажуть і кацапи. По мобільному Сіроманець розмовляє з батьками теж українською, і ті здивовано запитують у нього, що сталося. Сіроманець пояснює, що він живе у Києві, де всі інтелігентні люди розмовляють українською, тому він так звик. “Гібридною російською тут цвенькає лише непритомна чернь”, — натхненно мудрує Сіроманець зі своїм приглушенням смішком: х-га-га <...>» [24, 13].

Новий герой відмовляється від традиційного «моя хата скраю». Йому під силу й вибудувати стратегію розвитку країни, і запропонувати гідний склад уряду, і розробити успішну тактику завтрашнього бою. Він не боїться відповідальності, він активний, наділений неабиякою витримкою й силою волі. Перетворення пересічного мешканця на громадянина-патріота почалося з відмови толерувати несправедливість на побутовому рівні, а завершилося готовністю захищати свою державу. Новий українець добре знає історію (тому й дивується, чому новобранці не беруть за позивні Байду, Гонтю, Залізняка чи Нечая), вихований на книжках, а в бою йому на думку спадають Симоненкові рядки (Василь Симоненко разом із чотою Маляра йде у бій): «<...> За ним пішли Гризло. Єгер, Сіроманець, а ген пішов Шухевич, Хунта, Палій, Мілан, Солдат, пішли Гал, Змій і тінню пішов Тінь, пішов я, а зі мною пішов мій ровесник двадцятивосьмилітній Василь Симоненко, а з ним пішли верби і тополі, верби і тополі, верби і тополі, а горою за нами нога в ногу йшло околяса розпечене до білого сонце <...>» [24, 42].

Сашко з повісті Л. Орляк «Ти зробив усе, що міг» близький до Маляра, особливо у протистоянні позицій патріотичний українець — «совкова» армія. За жанром цей твір тяжіє до сповідальної материнської прози. Справжній драматизм і висока трагедійність звучать у словах героя, коли він твердо говорить матері, що піде боронити Україну, бо військовозобов'язаний і присягав на вірність її народові. Сашко, як і десятки тисяч українців, що штурмували в той час військомати, узяв зброю до рук і пішов захищати свою землю. І тут з'ясується, що всюди, а насамперед в армії, віч-на-віч постали один перед одним два непримиренних абсолюти: Україна живої віри й полум'яної жертвності і мертва субстанція досі невідворотно «совецької» владної ієрархії, яка стискає на горлі

країни холодні пальці. Цей «совок» може вбиратися в мундир із «тризубами», носити вишиванку, може навчитися демонстративно ходити до церкви й гучно проголошувати «Героям слава», але його засаднича несумісність із автентичним українським буттям засвідчує себе повсюдно: у військкоматі, де до хлопців, що не сховалися від повісток, ставляться не як до майбутніх захисників Української держави, а як до арештантів; на полігоні, в Ужгороді, де у вік глобальної кібернетики та новітніх технологій той-таки український боєць має спати «на солом'яному матраці та вкриватися солом'яною ковдрою, причому сирою» (вочевидь, кошти на справжні матраци й ковдри давно освоєні в замських маєтках генералів та чиновників); у військовому таборі під Дебальцевим, де відразу ж після прибуття підкріплення починається шквальний «сепарський» артобстріл, бо, як подекують між собою українські солдати, «хтось з високого начальства тоді їх здав — за великі гроші» (теж варіант освоєння коштів, тільки вже із кривавим контекстом). Проте найбільша біда навіть не в тому, що «високе начальство» таке, а в тому, що ця гнилизна самим фактом свого існування отруює простір довкола себе. Приміром, заможна українка-заробітчанка, виїхавши з родиною до Праги, переконана, що треба жити «вже і зараз», і повчає подругу, чий чоловік пішов добровольцем на фронт. А київський міліціонер, спочатку злякавшись АТО, ліг у лікарню, а пізніше, переконавшись, що міліцію не відряджають на передову, задрить «пацанам», які «через півтора місяці повернулися звідтіля, пільги отримали, землю». Можна навести безліч таких прикладів.

Повість Л. Орляк засвідчує з разючою силою переконливості: хай би якими чіпкими були пазурі мертвого «совка», проте українське майбутнє належить іншим. Прийдешнє за тернополянином Святославом Метлинським, котрий у вже захопленій «зеленими чоловічками» українській військовій частині в Криму відважився підняти український прапор й увімкнути через колонки гімн «Ще не вмерла...» саме тоді, коли там урочисто чіпляли триколон; тендітній волонтерці, котра через усю країну везе на передову «особливий вантаж — дрон»; доброзичливому танкістові з Краматорська, який, пригощаючи бійців чаєм, розмірковує про захист рідної землі від окупантів. Майбутнє належить сержантові Олександру Орлякові, командиру гармати 128-ї гірсько-піхотної бригади, і його побратимам. Вони під Дебальцевим у короткі хвилини перепочинку між обстрілами тулять наскрізь промоклий одяг до теплих буржуйок, зливають воду з радіаторів автомобілів, аби відварити макарони, бо іншої придатної для людини води в Дебальцівському котлі вже не знайти. І оборону тримають, коли вже оточені, коли повертає назад колона Нацгвардії, яка повинна була їх деблокувати, коли немає підвозу боєприпасів, коли гармати розбиті, і лишається тільки стрілецька зброя проти «сепарських» «Градів» і танків. Їх можуть зрадити люди з великими зірками на погонах, їх можуть убити раби московського царя, бо

їм тільки-но підвезли з Росії «гуманітарну», де «вместа абещаних пра-дуктав для данецкава народа случайна аказалісь снаряди», проте ніхто й ніколи не зможе їх перемогти.

Прикметно, що повість «Ти зробив усе, що зміг» Л. Орляк типологічно й світоглядно перегукується із «Життям Р. С.» В. Бурлакової: у першому випадку мати розповідає про загиблого сина, у другому — молода жінка про полеглого коханого, так само реальну особу зі справжнім ім'ям і долею та невигадалим героїзмом. Бо лише найрідніші, «всупереч всім законам фізики», здатні розмовляти із сином чи коханим уже після їхньої загибелі, здатні почути лише до них звернені слова «Мій блокпост тепер там, де рукою подати до неба»; «Більш мені не дзвони — я лишив на землі свій мобільний», і жоден найталановитіший письменник не здатен такого вигадати.

Книжка «Позивний “Бандерас”» С. Дзюби та А. Кірсанова — роман із великим потенціалом у розкритті образу нового українця. Жанр цього твору поєднує елементи бойовика, детективу і драми. Сюжет обертається навколо військового контррозвідника, капітана Антона Саєнка. У вересні 2014 р. в зоні АТО за «наводкою» диверсанта скоєно теракт: сепаратисти знищили маршрутку, що виїхала із села Веселого, загинуло дванадцятьоро дорослих і дитина. Відомо, що інформатор ворога — боєць української армії, до того ж завдяки радіоперехопленню з'ясовується, що в цьому регіоні чекають на прибуття полковника російського ГРУ. На пошук та знешкодження диверсанта, який інфільтрувався в український підрозділ і планує зірвати перемир'я, командування посилає групу військових розвідників під керівництвом капітана Саєнка, колишнього слідчого СБУ й у минулому мешканця Веселого. Саєнко добре знайомий із місцевими реаліями й жителями, своїми колишніми односельцями, отже, виявити та знешкодити «крота» йому буде легше. До групи «Бандераса» входять ще три бійці — західняк із Верховини, рядовий Сергій Коржук із позивним «Говерла», його побратим, веселун і заводій, рядовий Максим Горшков із позивним «Мореман» та сержант Андрій Башков із позивним «Індіанець», інтелігент із доглянутими сильними руками київського бармена. Кожному з бійців «Бандераса» у книжці присвячений розділ, а розповідь про події розгортається по черзі від імені «Індіанця», «Говерли» та «Моремана». Сам Саєнко переживає подеколи неприємні чи щемливі спогади-флешбеки. Загалом, герой С. Дзюби та А. Кірсанова — справжній «міцний горішок», сильний, хоробрий патріот, безкомпромісний воїн, який гідно проходить усі випробування й перемагає. Запам'ятовується також «Індіанець», що розміновує «сюрпризи» від бойовиків і врешті жертвовно накриває собою гранату в імпровізованому шпиталі. Російський агент «Ходок», який сипле шаблонними фразами про «єдиний народ», не видається серйозним суперником для українських військових: це пересічний російський

офіцер, ущерть набитий пафосними заявами, уламок «совка» із заялженими радянськими цінностями.

Героїня роману «Доця» Тамари Горіха Зерня так само змальована «міцним горішком». Ельф виросла в Донецьку, там її застала війна. Дівчина спершу волонтерить, разом із друзями готує й розвозить обіди для українських військових, виконує їхні розвідзавдання, а коли її знайомий, який працює на СБУ, потрапляє в підвал до бойовиків, разом з іншими донецькими патріотами бере участь у спецоперації: викрадає автомобіль швидкої допомоги, перевдягається в лікаря, їде до бойовиків і рятує побратима Комара.

Чинить опір російським забродам та місцевим колаборантам і Еліна, героїня роману С. Талан «Ракурс». Героїня — проукраїнська мешканка Луганська — залишається в окупації і працює під прикриттям СБУ так само, як і її молодша сестра-скрипалька. За якийсь час Еліна йде добровольцем до батальйону «Айдар».

Б. Жолдак в «Украх» додає ще кілька рис до образу нового героя, зокрема, кмітливість, уміння з гумором шукати вихід із найскладніших ситуацій, людяність і вірність військовій присязі за будь-яких обставин. Так, домуровує пічку для діда боєць Влад, попри те, що пенсіонер свідомо заманив арміяця в пастку: «<...> лишилося пару цеглин, і коли Влад потягся по них — врятував політилен, — мутна його поверхня заломилася швидкими боковими людськими тінями. Влад кинувся під вікно, хапнувши “калаша”, просунув униз й дав чергу туди, куди й тіні — і тут же зворотні кулі цьвохнули по розтрощеній фрамuzі, Влад перекотився до порога, штовхнув стволем двері — й зустрічні кулі розчахнули одвірок <...>» [8, 38]. Та після стрілянини військовий завершує свою роботу: «Потім озирнувся, подумавши, ляпнув кельмою глини на припічок і доклав останні дві цеглини. — Грійся, сука, — не одводячи од нього очей, спиною посунав за поріг» [8, 39].

Отже, дослідивши найяскравіші твори майданно-воєнної тематики 2014—2019 рр., підсумовуємо: нові тексти засвідчили появу двох явищ: народження нового героя та становлення сучасної Української держави: «<...> Спляча красуня піднялася зі столітнього сну, зняла павутиння з очей, зі скрипом і стогоном розім’яла ший і озирнулася довкруги. “Та то капець!” — просипіла вона, перевзуваючись на ходу і витягаючи із купи лахів, поточених мишами меблів та трухлявих балок хоч щось замашне, хоч дрючок, аби тільки відбитися від вовків, які вже ось тут, підбираються до горла, вже капають на груди голодною слиною <...> Бо правда на твоєму боці. Бо рід і коріння на твоєму боці. Бо твої мертві на твоєму боці, і твої ненароджені теж тут, на правому плечі. Хай би кожен побачив, як спадає мана, як вирує і підіймається сила, яку більше не стримують давні закляття. Як тут, у легендарних степах Донбасу, які насправді є зовсім не степами, а полями, ярами та лісосмугами, між трубами та териконами пройшла то-

ненька фігура. Як вона невпевнено ставила ногу на початку шляху, і яким гучним та переповненим став її крок у кінці. Як вона торкнулася неба й засміялася в азартному передчутті, і від того сміху земля репнула і вивернулася нутром, зриваючи розтяжки і випльовуючи наконечники скіфських стріл... Не чекали? Тим гірше для вас» [7, 78—79].

Спільна риса всіх творів про російсько-українську війну на Сході України — відкритий фінал. Бойові дії на Донбасі тривають, і хочеться вірити у щасливе завершення цієї історії і для нас, і для нових героїв вітчизняної воєнної прози.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондар-Терещенко І. За спиною — 5 книг про АТО і довкола. URL: https://espresso.tv/article/2019/04/18/za_spyouy_5_knyg_pro_ato_i_dovkola
2. Воздвиженський К. «Інтернат»: війна тхне мокрою псятиною. Новий роман нарешті дорослого Жадана. URL: http://texty.org.ua/pg/article/editorial/read/79859/Internat_vijna_tkhne_mokroju_psatynoj_u_Novuj_roman
3. Вдовиченко Г. Маріупольський процес: роман. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2015. 288 с.
4. Військові хроніки: 10 найкращих українських книг про АТО. URL: <http://vsviti.com.ua/interesting/society/46196>
5. Галина Вдовиченко представила роман про любов бійця АТО та сепаратистки. URL: <https://goo.gl/zJRv9o>
6. Головченко Н. «Блокпост» або Формула успіху Бориса Гуменюка. URL: <https://www.ukrainka.org.ua/node/6655>
7. Горіха Зерня Т. Доця: Роман. Київ: Білка. 2019. 284 с.
8. Жолдак Б. Укри. Київ: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2015. 224 с.
9. Іванина В. Брати. Київ: Український письменник, 2016. 192 с.
10. Іллюха Ю. Східний синдром: роман. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2019. 240 с.
11. Історія, що твориться на очах: добірка найсильніших книг про війну на Донбасі. URL: <https://uk.etsetera.media/istoriya-shho-tvoritsya-na-ochah-dobirka-naysilnishih-knig-pro-vijnu-na-donbasi.html>
12. Коцарев О. Сім книг про Майдан і Війну. Ще не осмислення, але ретельна фіксація реальності: огляд. URL: http://texty.org.ua/pg/article/editorial/read/62544/Sim_knyg_pro_Majdan_i_Vijnu_Shhe
13. Коцарев О. Література війни. Дев'ять книг про фронт 2016 року: огляд. URL: http://texty.org.ua/pg/article/textynewseditor/read/73500/Literatura_vijny_Devjat_knyg_pro_front_2016
14. Петрашук М. 10 книг про свою війну. URL: <http://archive.chytomo.com/issued/10-knig-pro-svoju-vijnu>
15. Положій Є. Іловайськ: розповіді про справжніх людей. Харків: Фоліо, 2015. С. 376.
16. Роздубудько І. Гудзик-2. Десять років по тому. Київ: Нора-Друк, 2015. С. 235.
17. Талан С. Оголений нерв: роман. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля». 2015. 544 с.
18. Талан С. Повернутися дощем: роман. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля». 2016. 448 с.
19. Талан С. Ракурс: роман. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля». 2017. 320 с.
20. Топ 10 книг про АТО. URL: <https://www.armyfm.com.ua/top-10-knig-pro-ato/>
21. Філоненко С. Маріупольський процес Галини Вдовиченко в контексті сучасної літератури про АТО // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету

- ту. Сер.: Філологічні науки. 2015. Вип. 8. С. 135—140. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nzbdpufn_2015_8_20
22. Чи є в Україні свій Хемінгвей? Нові книжки про війну. URL: <https://hromadskeradio.org/programs/hromadska-hvylya/chy-ye-v-ukrayini-sviy-heminguey-novi-knyzhky-pro-viynu>
23. Шиян Г. За спиною. Харків: Видавництво Фабула, 2019. 350 с.
24. Шкляр В. Чорне Сонце: збірка. Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2015. 304 с.

Отримано 19 травня 2019 р.

REFERENCES

1. Bondar-Tereshchenko, I. (2019) *Za spynoyu — 5 knykh pro ATO i dovkola*. Retrieved from https://espresso.tv/article/2019/04/18/za_spynoyu_5_knyg_pro_ato_i_dovkola. [in Ukrainian]
2. Vozdvyzhenskyi, K. (2017) “*Internat*”: *viyna tkhne mokroyu psyatynoyu. Novyy roman nareshiti doroslobo Zhadana*. Retrieved from http://texty.org.ua/pg/article/editorial/read/79859/Internat_vijna_tkhne_mokroju_psatynoyu_Novyj_roman. [in Ukrainian]
3. Vdovychenko, H. (2015). *Mariupolskyi protses: roman*. Kharkiv: Knyzhkovyy Klub “Klub simeynoho dozvillya”. [in Ukrainian]
4. *Vyiskovi khroniky: 10 naykrashchyykh ukrayinskykh knykh pro ATO*. (2016). Retrieved from <http://vsviti.com.ua/interesting/society/46196>. [in Ukrainian]
5. *Halyna Vdovychenko predstavyla roman pro lyubov biytsya ATO ta separatystky*. (2015). Retrieved from <https://goo.gl/zJRv9o>. [in Ukrainian]
6. Holovchenko, N. (2016). “*Blokpost*” *abo Formula uspihku Borysa Humenyuka*. Retrieved from <https://www.ukrainka.org.ua/node/6655>. [in Ukrainian]
7. Horikha Zernya, T. (2019). *Dotsya*. Kyiv: Bilka. [in Ukrainian]
8. Zholdak, B. (2015). *Ukry*. Kyiv: A-BA-BA-HA-LA-MA-HA. [in Ukrainian]
9. Ilyukha, Y. (2019) *Skhidnyi syndrom: roman*. Kharkiv: Knyzhkovyy Klub “Klub Simeynoho Dozvillya”. [in Ukrainian]
10. Ivanuna, V. (2016). *Braty*. Kyiv: Ukrayins’kuy pustumennuk. [in Ukrainian]
11. *Istoriya, scho tvorytsya na ochakh: dobirka naysylnishykh knykh pro viynu na Donbasi*. (2018). Retrieved from <https://uk.etcetera.media/istoriya-shho-tvoritsya-na-ochah-dobirka-naysilnishih-knig-pro-viynu-na-donbasi.html>. [in Ukrainian]
12. Kotsarev, O. (2015) *Sim knuh pro Maydan i Viynu. Sche ne osmyslennya, ale retelna fiksatsiya realnosti: oblyad*. Retrieved from http://texty.org.ua/pg/article/editorial/read/62544/Sim_knyg_pro_Majdan_i_Vijnu_Shhe. [in Ukrainian]
13. Kotsarev, O. (2016). *Literatura viyny. Devyat knykh pro front 2016 roku: oblyad*. Retrieved from http://texty.org.ua/pg/article/textynewseditor/read/73500/Literatura_vijny_Devyat_knyg_pro_front_2016. [in Ukrainian]
14. Petrashchuk, M. (2015). *10 knykh pro svoyu viynu*. Retrieved from <http://archive.chytomo.com/issued/10-knig-pro-svoyu-vijnu>. [in Ukrainian]
15. Polozhiy, Y. (2015). *Ilovaysk: Rozpovidi pro spravzhnikh lyudey*. Kharkiv: Folio. [in Ukrainian]
16. Rozdobudko, I. (2015). *Gydzuk-2. Desyat rokiv potomy*. Kyiv: Nora-Druk. [in Ukrainian]
17. Talan, S. (2015). *Oboleny nerv: roman*. Kharkiv: Knyzhkovyy Klub «Klub Simeynoho Dozvillya». [in Ukrainian]
18. Talan, S. (2016). *Povernutysya doshchem: roman*. Kharkiv: Knyzhkovyy Klub «Klub Simeynoho Dozvillya». [in Ukrainian]
19. Talan, S. (2017). *Rakurs: roman*. Kharkiv: Knyzhkovyy Klub «Klub Simeynoho Dozvillya». [in Ukrainian]
20. *Top 10 knykh pro ATO*. (2017). Retrieved from <https://www.armyfm.com.ua/top-10-knig-pro-ato->. [in Ukrainian]

21. Filonenko, S. (2015). «Mariupolskyy protses» Halyny Vdovychenko v konteksti suchasnoyi literatury pro ATO. *Naukovi zapysky Berdyanskoho derzhavnoho pedagogichnoho universytetu. Ser.: Filolohichni nauky*, 8, 135-140. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/nzbdpufn_2015_8_2019. [in Ukrainian]
22. *Chy ye v Ukrayini sviy Kheminbuey? Novi knyzhky pro viynu.* (2015). Retrieved from <https://hromadskeradio.org/programs/hromadska-hvylya/chy-ye-v-ukrayini-sviy-heminguey-novi-knyzhky-pro-viynu>. [in Ukrainian]
23. Shiyan, G. (2019). *Za spynoyu*. Kharkiv: Fabula Publishing House. [in Ukrainian]
24. Shklyar V. (2015). *Chorne sontse: zbirka*. Kharkiv: Knyzhkovuy Klub «Klub Simeynoho Dozvillya». [in Ukrainian]

Received 19 May 2019

Nina Herasymenko, PhD
Shevchenko Institute of Literature
4 M. Hrushevskoho st., Kyiv 01001
e-mail: n-gerasimrnko@ukr.net
ORCID: 0000-0003-3095-9434

NEW HERO IN WAR PROSE OF PRESENT TIME (BASED ON BOOKS ABOUT WAR IN DONBAS)

The events on Maidan, the Russian-Ukrainian war in the East of Ukraine became a particular challenge not only for the novice writers but also for the famous masters of the word. Some of them took part in the defense of the country; others were strictly focused on the contemporary situation and talked with the soldiers who returned from the front. New works with scary stories and unexpected solutions aroused. In addition to the common theme, these books, published in 2014–2018, showed another common longed-for phenomenon – the emergence of a new hero. He is a patriot who, with weapons in hands, defends the homeland in Donbas, his own choice and future. He is a well-educated young man with a strong pro-Ukrainian position who is proud of his nationality. He has the power to design and successfully conduct a military special operation. Now he is ready for changes within society, he is savvy in questions of politics and course of Ukraine in the international arena. He is characterized by determination and perseverance, he is ready to fight. The new hero does not trust the central government since during all the years of independence it demonstrated to its own people only political weakness and double standards.

An ordinary Ukrainian might be used to adjust himself to all the authorities without exception. However, the events of Maidan, and then the war woke up the society and swept its apathy. The desire to defend oneself, one's family and friends, and the whole country gave strength to the people. Thus a new, self-confident and strong Ukrainian became typical. He is a leader able to motivate his comrades for being active in the battlefield and politics. The new hero may have even some messianic features corresponding to the people's expectations.

Keywords: war prose, conflict, new hero, victory.